

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
“ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО”

НІКОЛАЄНКО НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 324:388:392(477)

**АДМІНІСТРАТИВНИЙ РЕСУРС
ЯК НЕДЕМОКРАТИЧНЕ ЯВИЩЕ СУЧАСНОГО
ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора політичних наук

Одеса – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політичних наук Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий консультант – доктор політичних наук, професор
Наумкіна Світлана Михайлівна,
Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського,
завідувач кафедри політичних наук.

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Бєбик Валерій Михайлович,
Інститут Університет “Україна”,
проректор;

доктор політичних наук, професор
Кузьмін Петро Васильович,
Республіканський вищий навчальний заклад
“Кримський інженерно-педагогічний університет”, професор кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін;

доктор філософських наук, професор
Розова Тамара Вікторівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри філософської антропології.

Захист відбудеться 10 лютого 2012 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.06 у Державному закладі “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 55.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий “ ____ ” січня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. І. Ростецька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що процеси демократизації політико-інституційного устрою, системи державної і політичної влади в Україні мають реверсивний характер, що не може не позначатися на особливостях розвитку такого інституту і практики вітчизняної політики, якими є вибори.

Вибори є одним з механізмів легітимації влади, здатним стати інструментом політичної стабілізації та демократизації суспільства. У зв'язку з цим підвищений інтерес представляє застосування адміністративного ресурсу, який, систематично проявляючись на виборах до органів державної влади та місцевого самоврядування, може серйозно деформувати виборчий процес, тому науковий інтерес до даної предметної площини цілком зрозумілий.

Актуальність теми роботи зумовлена необхідністю аналізу ще недостатньо розробленого напряму прикладних політичних досліджень – з'ясування сутності адміністративного ресурсу як недемократичного явища сучасного політичного процесу та вивчення особливостей його впливу на результати волевиявлення громадян.

Наукове осмислення механізмів застосування адміністративного примусу дозволяє громадськості, всім учасникам виборчого процесу здійснювати контроль над організацією та проведенням виборів.

Досвід проведення виборчих кампаній та референдумів, які відбувалися за роки незалежності України, показав наявність проблеми застосування адміністративного ресурсу під час організації та проведення виборів. Він є знаряддям влади, за допомогою якого забезпечується вплив на суспільну свідомість та здійснюються фальсифікації результатів виборів.

Дослідження адміністративного ресурсу як недемократичного явища сучасного політичного процесу дає можливість знайти причини його застосування, визначити характер та можливості протидії даній політичній технології. Саме це визначає теоретичну актуальність та практичну значимість дослідження.

Тема адміністративного ресурсу залишається однією з закритих і водночас актуальних, незважаючи на всі спроби окремих політиків, експертів, громадськості надати йому статус порушень виборчого законодавства. Аналізу використання адміністративного ресурсу під час виборчих кампаній присвячена значна кількість матеріалів у ЗМІ та аналітичних статей, в той же час бракує визначення і констатації даного явища, потребують з'ясування, додаткового уточнення технологічні моменти застосування адміністративного впливу.

В українській практиці проведення виборів з використанням адміністративного ресурсу суб'єктами виборчого процесу виступає необхідною умовою досягнення перемоги. Відповідно до цього, виникає необхідність дослідження даного явища вітчизняною політичною наукою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукової теми кафедри політичних наук Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського” (№ державної реєстрації 0109U000215) та є складовою частиною комплексної проблеми, яку розробляє кафедра політології Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського “Політичний процес в Україні: історія, сучасність та перспективи розвитку” (державний реєстраційний номер 0111U004671), одним із виконавцем яких є дисертант.

Мета і основні завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є аналіз змісту адміністративного ресурсу як недемократичного явища сучасного політичного процесу, виявлення причин його застосування в країнах пострадянського простору, розкриття правових засад нейтралізації цієї деструктивної технології та з'ясування адміністративного впливу на результативність виборів.

Визначена мета обумовила постановку й розв'язання таких завдань:

- дати порівняльну характеристику сутності адміністративного ресурсу як багатоаспектного феномену у вітчизняній та зарубіжній політико-правовій думці;
- проаналізувати основні теоретико-методологічні підходи до визначення поняття “адміністративний ресурс”, розкрити єдність та суперечливість його сутнісного наповнення;
- охарактеризувати основні види адміністративного ресурсу та розробити комплексний класифікаційний вимір даної деструктивної політичної технології;
- проаналізувати правові засади виявлення та нейтралізації адміністративного ресурсу як одного із різновидів владних ресурсів і визначити особливості даного явища, які доводять його політично-корупційну сутність;
- виокремити форми застосування, механізми, стилі та сферу реалізації адміністративного ресурсу під час виборчого процесу;
- дослідити витоки, джерела та періодизацію використання адміністративного ресурсу під час виборчих кампаній в Україні;
- окреслити технології застосування адміністративного ресурсу в рамках президентських, парламентських та місцевих виборів;
- розкрити проблеми застосування та протидії адміністративному ресурсу в Російській Федерації;
- здійснити аналіз використання адміністративного ресурсу як некоректної політичної технології влади в Республіці Білорусь.

Об'єктом дисертаційного дослідження є політичний процес у країнах пострадянського простору.

Предметом дисертаційного дослідження є адміністративний ресурс як недемократичне явище сучасного політичного процесу, особливості його застосування під час виборів в Україні та країнах пострадянського простору.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс загальнонаукових підходів, емпіричні та спеціальні методи. Дослідження ґрунтується на принципах структурно-функціонального, біхевіористського, нормативно-ціннісного, інституційного, соціологічного, культурологічного, компаративістського та системного методів і підходів.

Так, використання структурно-функціонального методу дозволило виявити причинно-наслідкові зв'язки між суспільно-політичними і державно-правовими умовами проведення виборчих кампаній та впливом адміністративного ресурсу на демократичність і результативність виборів. Біхевіористський підхід сприяв дослідженню впливу особистісних чинників поведінки представників владних структур, політичної еліти на організацію та проведення вільного волевиявлення громадян. Нормативно-ціннісний підхід дозволив визначити значення діяльності вищих посадових осіб, керівників політичних структур, представників органів виконавчої влади, місцевого самоврядування в процесі становлення демократичної складової виборів.

Інституційний підхід був орієнтований на дослідження інституту виборів, на який суттєвий вплив здійснюють механізми адміністративного ресурсу. Соціологічний метод застосовувався при дослідженні впливу форм та стилів адміністративного ресурсу на результативність президентських, парламентських та місцевих виборів. Культурологічний метод, що виступає одним з поширених напрямків соціологічного методу, використовувався з метою виявлення залежності впливу важелів адміністративного примусу від рівня розвитку політичної культури та свідомості як чиновників державного апарату, так і громадян.

Використання компаративістського та ретроспективного методів надало змогу при оцінці демократичності українських виборів використати виборчий досвід пострадянських країн, виокремити періоди застосування адміністративного ресурсу.

Також були використані загальнонаукові методи – системний, історичний, логічний. Зокрема, в дисертаційній роботі виборчий процес розглядався як цілісна система. Історико-описовий метод використаний для розкриття витоків, джерел застосування адміністративного ресурсу під час виборів в Україні, обґрунтування періодизації його застосування.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена проблематикою, яка до цього часу не отримала цілісного, політологічного аналізу адміністративного ресурсу як недемократичного явища сучасного політичного процесу.

Вперше:

- на рівні дисертаційної роботи ґрунтовно досліджено еволюцію застосування адміністративного ресурсу у виборчому процесі: від окремих механізмів використання в кінці 90-х років ХХ ст. до масштабного використання в останніх виборчих каденціях, розкрито причини та основні форми реалізації методів адміністративного впливу;
- доведено, що використання адміністративного ресурсу є одним з

механізмів політичної корупції в Україні. Визначено співвідношення понять “політична корупція” та “адміністративний ресурс” у політичному процесі. Обґрунтовується, що політична корупція є підґрунтям, на основі якого формуються механізми адміністративного впливу та використовуються деструктивні засоби боротьби за владу. Одночасно адміністративний ресурс є наслідком політичних корупційних схем провладних політичних сил;

- визначено періодизацію використання адміністративного ресурсу під час виборчих кампаній в Україні. Зазначено, що застосування адміністративних методів впливу відбувалося циклічно по висхідній. Вершиною застосування адміністративних методів організації та проведення виборів стала президентська виборча кампанія 2004 р. Доведено, що останній виборчий цикл характеризується зменшенням тиску адміністративного ресурсу, але його вплив на політичний процес залишається суттєвим.

Удосконалено:

- категорію “адміністративний ресурс”, що експлікується, по-перше, як недемократичне явище політичного процесу, по-друге, – це комплекс заходів органів влади та місцевого самоврядування, які спрямовані на спотворення результатів виборів. Адміністративний ресурс визначається як недемократичне явище сучасного політичного процесу, який є сукупністю застосованих процедур, прийомів, технік та інших засобів владних структур, посадових осіб, спрямованих на найбільш оптимальну й ефективну реалізацію цілей та завдань конкретних суб’єктів політичного процесу у відповідності до поставленої мети;
- класифікаційні виміри адміністративного ресурсу в дискурсі аналізу політичних технологій; за основу було взято етапи застосування, способи реалізації, ступінь прозорості, ставлення до учасників виборчого процесу, до законів та моральних цінностей. Це дало змогу виявити різноманітні форми його прояву під час виборчих кампаній в Україні;
- конкретизацію характерних ознак застосування адміністративного ресурсу як некоректної політичної технології. Наголошується, що на сучасному етапі розвитку української держави відбувається формування та закріплення такої моделі функціонування виборчої інфраструктури, яка не сприяє легітимації принципів політико-владного домінування та, фактично, є інструментом виборчої інженерії;
- характеристику витоків та джерел виникнення адміністративного ресурсу в Україні. Це дало змогу розглядати недемократичне явище політичного життя як взаємопов’язаний комплекс механізмів застосування та стилів, які мають особливості у вигляді проведення та організації виборчих кампаній. У результаті його використання в роботі

дано оцінку впливу адміністративного ресурсу на вітчизняні виборчі кампанії та спрогнозовано перспективи його нейтралізації і протидії в подальшій трансформації політичного процесу;

- аргументацію твердження відносно того, що використання адміністративного ресурсу в країнах пострадянського простору становить загрозу для подальшої демократичної трансформації політичних систем.

Дістали подальшого розвитку:

- характер та результати впливу адміністративних методів політичної діяльності на українське державотворення, що дозволило аргументовано пояснити закономірності сучасного розвитку виборчого процесу країни;
- положення про системний характер застосування адміністративного ресурсу на сучасному етапі трансформаційного процесу;
- обґрунтування позиції щодо ключового впливу адміністративного ресурсу на президентських, парламентських та місцевих виборах в Україні, що деформує легітимність обраної влади;
- політико-правові положення щодо засад виявлення та нейтралізації адміністративного ресурсу;
- визначення, що запровадження суто юридичних механізмів протидії адміністративним важелям впливу на виборчий процес є недостатнім, законодавство України не забезпечує демократичності виборів, більше того, потрібен комплексний політико-правовий підхід у вирішенні даної проблеми.

Практичне значення одержаних результатів. Представлені в роботі відомості, висновки та узагальнення можуть застосовуватися для аналізу публічної діяльності політичних діячів, державних службовців з метою прогнозу соціально-політичного розвитку країни.

Зміст і висновки роботи суттєво розширюють спектр наукових знань з практичної політології. Матеріали дисертації можуть бути використані для підготовки підручників і навчальних посібників, удосконалення навчальних програм і спецкурсів з політології та інших соціально-гуманітарних і правових дисциплін.

Результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні курсів з прикладної політології, основ виборчого процесу, конституційного та кримінального права України, правознавства, державного управління та місцевого самоврядування.

Матеріали дослідження були використані автором у процесі розробки й викладання курсів “Практична політологія”, “Партологія”, “Політична географія”, “Політичний менеджмент та політичний маркетинг” у Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи викладені автором у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-

практичних конференціях: “Проблеми та перспективи розвитку юридичної науки в Україні” (Одеса, 2007), “Українська держава і суспільство: проблеми становлення та сучасного розвитку” (Миколаїв, 2007), “Ціннісний вимір політичної діяльності: політична трансформація сучасного українського суспільства” (Херсон, 2011), “Ольвійський форум – 2010”, “Ольвійський форум – 2011” (Ялта, 2010, 2011), щорічній науково-методичній конференції “Могилянські читання” (Миколаїв, 2010, 2011), “Від громадянського суспільства – до правової держави” (Харків, 2011) та ін.

Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри політичних наук Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (2009–2011 рр.). Ключові питання дослідження розглядалися на навчально-методологічних семінарах кафедри політології Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського та знайшли відображення в ряді авторських публікацій і в повідомленнях на наукових конференціях.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження відображені в індивідуальній монографії, в 31 статті, з них 23 – у виданнях, що визнані фаховими з політичних наук, а також доповідях і тезах на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації визначена метою і завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, 4-х розділів, поділених на 11 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації складає 353 сторінки, список використаної літератури (у кількості 529 найменувань) поданий на 51 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, формулюється мета та визначаються завдання дослідження, методологічна основа, наукова новизна, розкривається практичне значення отриманих результатів, міститься інформація про зв'язок роботи з науковими програмами, апробація, публікації результатів дослідження, структура та обсяг дисертації.

Розділ перший “Науково-теоретичні основи аналізу адміністративного ресурсу” присвячений аналізу ступеня наукової розробки проблеми та зосереджує увагу на найбільш загальних питаннях методології дослідження адміністративного ресурсу.

У *підрозділі 1.1 “Ступінь розробки теми та джерельна база дослідження”* аналізуються наукові джерела як вітчизняних, так і зарубіжних авторів, відносно висвітлення проблем застосування адміністративного впливу під час виборчих кампаній.

Оскільки в процесі роботи над дисертаційним дослідженням, присвяченим проблемам застосування адміністративного ресурсу під час виборчих кампаній, необхідно було для об'єктивного аналізу і розкриття змісту даного явища з'ясувати фактори, що впливали на формування та застосування даної деструктивної технології, то, відповідно, і літературу, задіяну в дослідженні,

автор умовно поділив на п'ять груп.

Перша група праць складається з монографій, посібників та досліджень, які вивчають організацію та проведення політичних, виборчих кампаній в цілому та застосування адміністративного ресурсу як особливого виду політичних технологій під час виборів, зокрема.

Друга група складається з дисертаційних досліджень, в яких виявлено особливості використання адміністративного ресурсу в контексті сучасного політичного процесу.

Третя група матеріалів присвячена безпосередньо сутності та особливостям такого явища сучасного політичного життя пострадянських країн, як адміністративний ресурс.

Четверта група літератури виокремлює фактичні та аналітичні матеріали щодо використання адміністративного ресурсу під час виборчих кампаній в Україні, Росії та Білорусі.

П'ята група – це законодавчо-правові документи, які розкривають політико-правові аспекти застосування адміністративного ресурсу під час виборчих кампаній та методи протидії даному деструктивному явищу.

Актуальним для української та російської політичної науки став якісний аналіз політичних технологій. У цьому аспекті варто відзначити роботи В. Амеліна, О. Важеніної, М. Варія, А. Максимова, Н. Мальцевої, А. Ніколаєва, Г. Почепцова та ін.

Російські дослідники С. Кара-Мурза, Є. Малкін, О. Матвейчев, В. Новіков, Д. Ольшанський, В. Пеньков та Є. Сучков предметом свого дослідження обрали з'ясування маніпулятивної складової у виборчих технологіях. Заслужують на всебічну увагу роботи українських вчених В. Бебика, Ю. Ганжурова, О. Долженкова, М. Кармазіної, П. Кузьміна, В. Полторака, С. Наумкіної, Т. Розової та ін.

Варто зауважити, що російські вчені більш активно, ніж українські, займаються дослідженням форм застосування адміністративного ресурсу на пострадянському просторі. В цьому контексті актуальними є роботи А. Бузіна, А. Воронцової, В. Звоновського, В. Кириченка, О. Панфілової, Д. Парамонова, В. Полуектова, А. Чуклінова та С. Швердяєва. При написанні роботи автор використовував дослідження львівської політичної школи, зокрема, роботи М. Бучина, С. Грабовської, Л. Скочиляса, А. Романюка, О. Шумельди та ін.

Аналізуючи проблеми застосування адміністративного ресурсу під час президентських виборчих кампаній, автор використовував наукові доробки В. Плохих, В. Сюмар, В. Тараненка, А. Татарина, Ю. Тищенко, М. Томенка, Н. Трофимової, Т. Чорновіл, О. Яцунської та ін. Вивчаючи зміст та механізми адміністративних технологій у країнах пострадянського простору, автор спирався на дослідження російських та білоруських дослідників: І. Борисова, І. Бугрової, В. Буслаєва, В. Прибиловського, В. Сороченка, А. Таласової, А. Юр'єва та ін.

Оскільки в дисертації досліджуються правові засади виявлення та нейтралізації адміністративного ресурсу, автор використовував праці

українських вчених-правників: П. Андрушка, І. Зінченка, С. Лихова, М. Мельника, О. Скрипнюка та ін.

Визначаючи важливість внеску цих та багатьох інших дослідників у розробку різних аспектів даного явища, разом з тим не можна не визнати необхідності самостійного комплексного дослідження питань сутності, механізмів та сфери реалізації адміністративного ресурсу в контексті політичного процесу, що не одержало узагальнюючого концептуального висвітлення в українській науці.

Важливу роль для аналізу механізмів адміністративного ресурсу відіграють публікації професійних політичних консультантів, які мають досвід роботи з політичними партіями та окремими кандидатами. Перевагами їхніх праць є включеність авторів у змагальний політичний процес, аналіз прецедентів застосування адміністративного впливу.

Дослідивши значну кількість теоретичних джерел, наукових публікацій, законодавчих актів, дисертант робить висновок про те, що проблема застосування адміністративного ресурсу всебічно не досліджена, залишається багато дискусійних питань, відсутні єдині підходи до визначення його суті. В українській політичній думці не дано чіткого визначення терміна, типологізації та методів боротьби з даним деструктивним явищем політичного життя. На думку автора, поняття “адміністративний ресурс” потребує більш чіткого та комплексного визначення, яке б віддзеркалювало його змістовну суть.

У підрозділі 1.2 “Основні теоретико-методологічні підходи до визначення поняття “адміністративний ресурс” на основі аналізу репрезентованих у сучасній науковій літературі точок зору поняття “адміністративний ресурс” дисертант відзначає, що дана дефініція досить широко використовується в науковій літературі, але її основне змістовне значення зводиться до технології маніпуляції під час виборчої кампанії. Ряд політологів відстоює позицію про те, що в демократично розвинених країнах адміністративний ресурс тлумачиться як форма зловживання владою, в українських умовах – це певна форма реалізації влади.

Російський дослідник А. Чуклінов виділяє два методологічних підходи до розуміння адміністративного ресурсу, а саме – формально-юридичний та політологічний. Аналізуючи методологічну основу поняття “адміністративний ресурс”, автор схиляється до думки, що визначення вищевказаного терміна та політичної корупції має однакове підґрунтя.

Тобто адміністративний ресурс – це один із головних механізмів реалізації політичної корупції, і його можна класифікувати як протиправне надання переваг службовими особами державних органів та установ при проведенні виборчої кампанії провладним політичним силам.

Отже, адміністративний ресурс – це сукупність різних форм впливу на політичний процес із метою акумулювання інших ресурсів (медійних, бюджетних, фінансових, силових).

У Висновках до розділу 1 наводяться основні результати дослідження автора щодо теоретичних і методологічних аспектів адміністративного ресурсу

в політичній теорії та практиці. Зокрема, зазначається, що складність теоретико-методологічного аналізу адміністративного ресурсу викликана багатогранністю цього феномену, різноманітням підходів до його визначення.

У межах пострадянської політичної науки вивчення і категоріальне осмислення адміністративного ресурсу стало актуальним в останні роки. В той же час потрібно зазначити, що дане явище розглядалося лише в контексті політичних технологій. Великий загаль літератури, присвяченої застосуванню адміністративних важелів впливу, торкається опису конкретних прийомів і технологій організації та проведення виборчої кампанії, окремо звертається увага на ефективність даних технологій щодо отриманих результатів. Тобто питання ресурсів виборчої кампанії значною мірою вивчене, разом з тим проблема адміністративного ресурсу все ж потребує подальшого дослідження.

Другий розділ “Сфера реалізації, індикатори застосування та методи нейтралізації адміністративного ресурсу в контексті політичного процесу” присвячений політологічному аналізу вітчизняної законодавчої бази протидії адміністративному ресурсу, досліджується класифікаційна структура та процес використання методів адміністративного ресурсу під час виборчих кампаній.

У підрозділі 2.1 “Класифікаційні виміри адміністративного ресурсу в дискурсі аналізу політичних технологій” автором зазначається, що проблему використання “брудних” або “некоректних” політичних технологій досліджує велика кількість політологів, тому можна зустріти і велику кількість різноманітних класифікацій науковців.

Так, на думку автора, найбільш повною є типологія політичних технологій за І. Борисовим та Ю. Комісаровим.

Найпростішою класифікацією адміністративного ресурсу як політичної технології є поділ на білий та чорний, або на позитивний та негативний, або на коректний та некоректний. Російські політтехнологи Є. Малкін та Є. Сучков в основу своєї класифікації “брудних” технологій поклали два принципи: обман (дезінформація) виборців та підкуп. Типологію адміністративного ресурсу пропонує А. Етціоні, який аналізує типи адміністративного ресурсу відповідно до трьох основних форм панування: утилітарні, силові, нормативні. Класифікаційні виміри адміністративного ресурсу у вітчизняній політологічній науці розроблені М. Бучиним та О. Радченком. Так, М. Бучин вказує на переваги класифікаційного виміру адміністративного ресурсу за принципом інтенсивності (сили) та характеру застосування адміністративного ресурсу: стартовий (стартова перевага), м’який, жорсткий і тотальний адміністративний ресурс.

О. Радченко пропонує розглядати адміністративний ресурс у широкому, власному та вузькому розумінні. Д. Видрін поділяє адміністративний ресурс на прямий, прихований та непрямий.

Найбільш доцільну та всеохоплюючу, на погляд дисертанта, класифікацію адміністративного ресурсу розробив російський політтехнолог А. Чуклінов. Він

виділив інституційні, інформаційні, бюджетні та силові адміністративні важелі впливу на суб'єктів політичного процесу.

Проаналізувавши вищенаведені класифікації, автор пропонує власну, узагальнюючу, типологію адміністративного ресурсу: виокремлення початкового, агітаційного та міжвиборчого адміністративного впливу; застосування адміністративного ресурсу через державні засоби масової комунікації, приватні засоби комунікації, державні установи, органи державної влади; по відношенню до учасників: підкуп електорату, погрози, обман, маніпуляція; в залежності від масштабу використання: централізований та регіональний; за ступенем прозорості: прозорий, латентний; по відношенню до законів і моральних цінностей: незаконний, позазаконний та аморальний адміністративний ресурс.

Таким чином, кожна класифікація розкриває певну грань даної технології та масштаб її прояву в конкретному вимірі.

У підрозділі 2.2 *“Правові засади виявлення та нейтралізації адміністративного ресурсу”* автор зазначає, що прогалини у виборчому законодавстві стали джерелом масових фальсифікацій та перетворилися на серйозний фактор порушення рівних виборчих прав громадян, дестабілізації політичної ситуації, підриву довіри виборців до законності виборчого процесу та чесності результатів голосування.

Аналіз законодавчої бази свідчить, що протидіяти адміністративному ресурсу на законодавчому рівні фактично неможливо в силу таких причин: по-перше, саме поняття *“адміністративний ресурс”* відсутнє, більше того, відсутні чіткі визначення *“зловживання службовим становищем”* та *“політична корупція”*; по-друге, у виборчому законодавстві України відсутня чітка класифікація порушень під час виборів.

На думку автора, існуванню в сучасній українській політичній практиці такого негативного явища, як адміністративний ресурс, сприяють певні прогалини в законодавстві.

У підрозділі доведено, що відсутність чітких визначень *“зловживання службовим становищем”* та *“політична корупція”* є суттєвою перешкодою в системі протидії адміністративному ресурсу.

Оскільки дисертантом визначено адміністративний ресурс як політично-корупційні дії, що не завжди можуть бути правопорушеннями, то ефективна боротьба з корупцією загалом і політичною корупцією, зокрема, можлива за умови системного підходу, поєднання профілактичних і правоохоронних заходів. Успішна реалізація боротьби з незаконним впливом на політичний процес можлива винятково за наявності багатьох складових: належного законодавства, повного та дієвого його застосування, пріоритету проведення чесних та прозорих виборів, політичної волі вищого політичного керівництва.

У підрозділі 2.3 *“Форми застосування, механізми, стилі та сфера реалізації адміністративного ресурсу під час виборчого процесу”* проаналізовано процес використання методів адміністративного ресурсу під час виборчих кампаній. Автор зазначає, що найпоширенішими формами

використання адмінресурсу є блокування інформаційних каналів кандидатів та поширення політичної агітації у засобах масової інформації передвиборчого матеріалу провладного кандидата чи політичної сили, створення нерівних умов при організації зустрічей з виборцями, додаткові можливості для фінансування провладних сил, у тому числі використання матеріальних ресурсів державних та інших структур, махінації протягом процесу голосування, що спотворює процес волевиявлення.

Основним інструментом використання адмінресурсу є органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, які впливають як на склад виборчих комісій усіх рівнів, так і на рішення, що приймаються ними. Величезною перевагою для кандидатів, що використовують адміністративний ресурс, є залучення силових та судових органів, які можуть ефективно впливати як на кандидата і його політичний штаб та команду шляхом силового впливу, так і на результат судових рішень, які іноді мають вирішальне значення.

У *Висновках до другого розділу* підводиться підсумок дослідження основних характеристик технологій застосування адміністративного ресурсу як механізму політичної корупції. Аналіз використання адміністративного ресурсу в Україні та у державах пострадянського табору неможливий без дослідження кваліфікаційних вимірів використання владних важелів впливу на виборчий процес провладними партіями та кандидатами.

Проаналізувавши суть та основні індикатори адміністративних методів впливу, автор розробив власну класифікаційну базу даного явища. Ним узагальнено пропозиції щодо вироблення методів протидії цьому негативному явищу і запропоновано проведення реформ на законодавчому рівні.

Третій розділ “Застосування адміністративного ресурсу у виборчому процесі України” присвячений історичним витокам виникнення, еволюції та періодизації адміністративного ресурсу, використанню основних його механізмів у виборчих президентських, парламентських та місцевих кампаніях.

У *підрозділі 3.1 “Витоки, джерела та періодизація використання адміністративного ресурсу в Україні в контексті аналізу політичних технологій”* автор виокремив основні джерела виникнення та застосування адміністративного ресурсу в українській виборчій практиці:

1. Відсутність системної структурованості суспільства, перебування при владі кланово-олігархічних угруповань обумовлювали й порівняно високий рівень використання адміністративного ресурсу в політичних технологіях. Пік структурування кланово-олігархічних угруповань відбився на масштабах використання адміністративного ресурсу.
2. Несформованість середнього класу як основи громадянського суспільства.
3. Збереження принципів та методів радянської командно-адміністративної системи. Влада, застосовуючи механізми впливу на суспільство та маніпулюючи громадською думкою, порушує виборче законодавство.
4. Оскільки основою української політичної еліти стала радянська партійно-господарська номенклатура та комсомольські лідери, в

політичну боротьбу дані групи привнесли старі правила гри та поведінки.

Автор поділив виборчу практику використання адміністративних важелів впливу на чотири етапи. Перший етап (1990–1994 рр.) характеризується незначним впливом адмінресурсу на політичний процес. Другий етап (1994–1999 рр.) – це етап, в якому адміністративний ресурс починає активно застосовуватися органами влади. Третій етап (1999–2004 рр.) – широке використання адміністративного ресурсу як девіантної політичної технології, яка суттєво впливає на результативність волевиявлення громадян та фальсифікує результати виборів. Четвертий етап (2005–2011 рр.) – це період, який характеризується застосуванням адміністративного ресурсу прихованим під зловживанням службовим становищем та використанням владних повноважень всіма суб'єктами політичного процесу. Використовуючи адміністративні важелі впливу, вони будують власні виборчі кампанії та впливають на хід і результативність виборчого процесу.

Витоками адміністративного ресурсу як недемократичного явища сучасного політичного процесу в Україні став низький рівень політико-правової культури суспільства, відсутність поваги до встановлених Конституцією норм і принципів, збереження старої команди партійно-номенклатурних працівників, створення політичних партій адміністративними шляхами й усунення їх від політичного діалогу та вироблення концепції розвитку держави. Еволюційний розвиток країни на шляху демократичних перетворень, підвищення політичної культури суспільства мають поступово вивести це явище з політичного обігу.

Таким чином, виходячи з усього вищезазначеного, належить констатувати, що існування адміністративного ресурсу є цілком об'єктивним і закономірним процесом у політичній історії України.

У підрозділі 3.2 *“Технології адміністративного ресурсу в рамках президентських виборчих кампаній (1999, 2004, 2010 років) в Україні”* аналізуються проблеми використання адміністративного ресурсу в президентських виборчих перегонах, проаналізовані основні механізми застосування даної деструктивної технології та виявлені основні тенденції адміністративного впливу на хід виборів.

Початком застосування адміністративних важелів впливу на вибори стала кампанія 1999 р. Провладний кандидат мав найвигідніші можливості для політичної агітації. Зустрічі з виборцями відбувалися в державних установах, на підприємствах, в організаціях, ці заходи супроводжувались високопосадовцями РДА та ОДА. Використовувався адмінресурс під час збору підписів за провладного кандидата у президенти.

Характерним моментом цієї кампанії стало використання службового становища, здійснювався адміністративний тиск на чиновників, працівників державних організацій та підприємств, використовувався силовий адмінресурс, виборча кампанія 1999 р. стала початком тиску на ЗМІ. Владні структури більш активно використовують адміністративні важелі контролю за медійними структурами, таким чином впливаючи на громадську думку та отримуючи

важливий ресурс для реалізації своїх інтересів.

Адміністративний ресурс під час президентських виборів 2004 року став основним порушенням у виборчій кампанії і суттєво вплинув на подальший розвиток держави. Жодна виборча кампанія не мала такого масштабу ресурсів та можливостей, які використовувала провладна правляча верхівка. В той же час незаконний вплив на організацію і проведення виборів спричинив громадський опір фальсифікаціям та втручанню державних структур у виборчий процес.

Чергові вибори Президента України в 2010 р. пройшли більш демократичним шляхом у порівнянні з 2004 роком, але в той же час не виключили застосування адміністративного ресурсу з різними регіональними особливостями.

В кампанії 2010 р. масштабно застосовувався бюджетний адміністративний ресурс, команда діючого глави уряду постійно демонструвала піклування про найбільш незабезпечені верстви населення. Також потрібно зауважити, що адміністративний ресурс, який проявився в регіональних формах, зокрема в Східній та Південній Україні, застосовувався органами місцевого самоврядування, більшість яких складає Партія регіонів, у Центральній та Західній частині в цілому використовувався діючим Президентом та Прем'єром.

Практика проведення останніх президентських виборів у 2010 р. свідчить про значно менший вплив механізмів адміністративного тиску порівняно з кампанією 2004 р.

У підрозділі 3.3 “Проблеми застосування адміністративного ресурсу під час проведення парламентських виборчих кампаній 2002, 2006, 2007 років” висвітлюються основні методи та стилі використання адміністративних важелів впливу на виборах до Верховної Ради України.

Проаналізувавши парламентські виборчі перегони 2002, 2006, 2007 років в Україні, можна простежити тенденцію, що, починаючи від 2002 року і закінчуючи останніми кампаніями, вплив адміністративного тиску змінює свої форми та стилі.

Автор констатує, що на парламентських виборах 2002 р. вперше був задіяний медійний адміністративний ресурс у таких формах, як маніпулювання інформацією; вилучення окремих відомостей із загального контексту; відсутність у повідомленнях різних точок зору; регулювання ЗМІ органами державного управління стало визначальним чинником та суттєво вплинуло на результати виборів. На парламентських виборах 2002 р. саме адміністративний ресурс як різновид девіантних виборчих технологій став визначальним чинником, а найбільший відсоток використання адміністративного ресурсу належав виборчому блоку політичних партій “За єдину Україну!”.

Аналіз компонентів виборів 2002 р. приводить до висновку, що мало місце жорстке використання владних повноважень для просування кандидатів від влади більшості, обмеження доступу опозиційних кандидатів до засобів масової комунікації; психологічний та адміністративний тиск на опозиційного кандидата і його прихильників; залучення держслужбовців до ведення

агітаційної кампанії, організації зустрічей представників кандидата з виборцями тощо; більшість ЗМІ, незважаючи на задекларовану незалежну позицію, агітували за владних кандидатів.

Виходячи з наведених порушень, які мали місце в ході передвиборчої кампанії 2002 р., можна зробити висновок, що в Україні кожна кампанія проходить із збільшенням показників порушень.

У ході парламентських виборчих кампаній 2006–2007 рр. випадки використання адміністративного ресурсу не мали системного характеру і вагомо не вплинули на результати парламентських виборів.

Парламентські вибори 2006–2007 рр. відзначилися застосуванням технологій, пов'язаних з регіональними відмінностями адміністративного ресурсу, тобто політичні сили націонал-демократичного напрямку зосереджували адміністративний вплив на Заході та Півночі, а біло-синій табір – на Сході та Півдні. Проведений аналіз практики використання виборчих технологій під час кампаній з обрання народних депутатів України в 2006–2007 рр. довів необхідність протидії бюджетному та медійному адміністративному ресурсу.

Таким чином, приклади парламентських виборчих кампаній в нашій державі доводять, що постійно відбувається зміна набору маніпулятивних технологій, які використовуються суб'єктами політики.

У підрозділі 3.4 *“Вплив адміністративного ресурсу на організацію, проведення та результативність виборів до органів місцевого самоврядування (2002, 2006, 2010 років)”* досліджується роль адміністративних важелів впливу на електорат під час місцевих виборів.

Автор констатує, що застосування адміністративного ресурсу на виборах органів місцевого самоврядування 2002 р. мало такі форми: приміщення державних установ використовувалися для потреб виборчої кампанії; державні службовці працювали на політичні кампанії; громадян примушували ставати членами партій чи блоків або працювати на певних кандидатів; державні установи унеможлилювали доступ до громадських приміщень та послуг кандидатів, партій чи блоків.

Під час місцевих виборів 2002 р. органи самоврядування і державної влади не тільки були задіяні в забезпеченні проведення виборів на підзвітній їм території, але й втручалися в хід передвиборчої боротьби.

Застосування брудних технологій в цілому та адмінресурсу, зокрема, спостерігалось на місцевих виборах у виборчій кампанії 2006 р. На виборах 2006 р. використання свого службового становища стало основним видом порушення серед представників влади.

Вибори 2006 р. ознаменувалися підкупом виборців, через механізм роздачі земельних актів, використанням державного та комунального майна на користь партійних штабів.

В цілому всі парламентські партії застосовували адміністративні важелі проведення виборчої кампанії в залежності від регіону. Хрестоматійним є

приклад застосування бюджетного та організаційного адміністративного ресурсу під час перевиборів міського голови м. Києва в 2007 р.

Найкраще результати місцевих виборів 2002 та 2006 років проілюстрували вибори 2010 року, оскільки застосування адміністративних важелів впливу вирізнялося своєю різноманітністю, а з огляду на прийнятий новий закон про місцеві вибори були створені умови для неконкурентної політичної боротьби. Домінування у виборчих комісіях провладних сил унеможливило загальні принципи проведення вільних чесних виборів, фактично було заблоковано участь політичних партій, які опонували владі.

Місцеві вибори 2010 р. стали зразком “класичного” застосування адміністративного ресурсу на регіональному рівні. Основними формами адміністративного впливу на виборчий процес стали: наявність фальшивих списків, додаткові бюлетені, зняття з реєстрації окремих кандидатів і цілих політичних об'єднань. Все це свідчить про можливості адміністративного ресурсу як деструктивної політичної технології.

Таким чином, під час проведення виборів до місцевих органів самоврядування залучення адмінресурсу здійснювалося за такими напрямками: застосування політичного сприяння, маніпулювання, тиску та зловживання службовим становищем у виборчому процесі в усіх без винятку регіонах, навіть ті регіони, де при владі перебували конкуруючі політичні сили, демонстрували високий ступінь залученості адмінресурсу до виборчої кампанії; активне застосування адміністративного впливу використовувала теперішня партія влади; висока заангажованість ЗМІ у виборчій кампанії та фактична відсутність (або поодинокість) ЗМІ, котрі подавали збалансовану неупереджену інформацію стосовно різних (конкуруючих) учасників виборчого процесу.

Автор констатує, що місцеві політичні організації невеликих політичних партій, які не представлені у парламенті, нездатні взагалі самостійно проводити місцеві виборчі кампанії; місцеві осередки опозиційних парламентських політичних партій самостійно нездатні акумулювати ресурси для проведення місцевих виборів; повноцінну виборчу кампанію на місцевому рівні місцеві організації політичних партій здатні провести лише за допомогою місцевої влади або за умови вливання значних коштів з боку зацікавлених у її результатах осіб.

У *Висновках до розділу 3* зазначається, що президентські, парламентські та вибори до органів місцевого самоврядування є великим і важливим соціально-політичним заходом, основна мета якого полягає в легітимному відтворенні стосунків соціального представництва в системі державного керівництва та управління і підводиться підсумок дослідженню виборчих кампаній сучасної України. Автор простежив тенденцію, що починаючи від 1999 року і закінчуючи останніми кампаніями вплив адміністративного тиску змінює свої форми та стилі. Аналіз виборчих кампаній у 2002, 2004 та 2010 роках свідчить про значний вплив адміністративного ресурсу на хід та результати виборів.

Четвертий розділ “Порівняльний аналіз технологій адміністративного

ресурсу в країнах пострадянського простору” присвячений функціональним характеристикам технологій застосування адміністративного ресурсу в Російській Федерації та Республіці Білорусь. Автор зазначає, що особливо актуальним залишається вивчення адміністративного ресурсу як девіантної технології в державах з посттоталітарним минулим, таких як Україна, Росія, Білорусь.

У підрозділі 4.1 *“Проблеми застосування та протидії адміністративному ресурсу в Російській Федерації”* проаналізовано в цілому хід та перебіг виборів Президента Російської Федерації 2000–2008 років і виборів до Державної Думи Російської Федерації 1999, 2007 років, а також регіональні вибори, простежено тенденцію до посилення використання адміністративного ресурсу на виборах усіх рівнів, про що сигналізують як зарубіжні спостерігачі, так і опозиційні сили. Це явище здійснює негативний ефект на громадянські свободи і недоторканність особистості, якість демократії, виконання державних функцій і розподіл ресурсів.

У російському варіанті адміністративний ресурс можна розглядати як один з найвагоміших ресурсів виборчої кампанії. Він є універсальним чинником, який дозволяє нав'язувати виборцям ту чи іншу думку напередодні виборів, маніпулювати свідомістю електорату.

Автор відзначає, що причини застосування адміністративного ресурсу як у Росії, так і в Україні схожі.

По-перше, застосування адміністративного ресурсу як девіантної технології в Російській Федерації та в Україні здатне повністю контролювати виборчий процес і в цілому приводить до “вибору без вибору”. Його застосування неминуче веде до того, що реальна роль населення у формуванні органів державної влади та місцевого самоврядування суттєво знижується. В кожному конкретному випадку відповідні технології та стратегії формуються задля використання адміністративного ресурсу.

По-друге, схема таких псевдовиборів не змінюється з часів КПРС: єдиний кандидат від “блоку комуністів і безпартійних”; маса людей, спеціально зібрана органами влади; виступи кандидата.

По-третє, особливо характерним для мажоритарних округів є тотальний вплив адміністративного ресурсу. Причина криється в тому, що більшість громадян не цікавиться політикою. На відміну від напівміфічних демократичних свобод, клановий патерналізм надає пересічній людині можливість непогано існувати вже сьогодні.

По-четверте, схильність пересічних громадян до васально-феодального мислення давно помічена політтехнологами. Про це свідчить структурний аналіз діяльності провідних PR-агентств, що спеціалізуються в політичному бізнесі. З року в рік вони все більше орієнтуються не стільки на застосування пропагандистських методів впливу на електорат, скільки на встановлення відносин з людьми, які впливають на ситуацію в конкретних регіонах.

По-п'яте, незважаючи на те, що політична ситуація в Росії та Україні

відрізняється, всі гілки влади в обох країнах беруть участь у забезпеченні адміністративного ресурсу. Там, де державні структури акумулюють весь арсенал ресурсів, шансів на перемогу чи оскарження результатів виборів майже немає.

По-шосте, проаналізувавши хід виборів та виборче законодавство в Україні та Російській Федерації, автор доходить висновку, що в обох країнах відсутні прецеденти дійсної боротьби з цим явищем, складність доказової бази унеможливує притягнення до відповідальності посадових осіб, які використовують дану технологію.

По-сьоме, адміністративні виборчі технології змістилися на стадію до часу голосування, причому починаються вони ще на стадії законодавства. Реформування виборчого законодавства за останні два роки явно відбувалося в руслі підтримки адміністративного ресурсу. При цьому воно надало переваги парламентським партіям: вони не зобов'язані вносити заставу або збирати підписи для реєстрації списків на виборах, квотні місця у виборчих комісіях, які вони мають, – це теж одна з адміністративних виборчих технологій.

У підрозділі 4.2 *“Сфери реалізації адміністративного ресурсу як некоректної політичної технології в Республіці Білорусь”* розглянуто основні передумови та форми застосування адміністративного впливу на білоруський електорат. Вибори в Республіці Білорусь стають об'єктом дослідження науковців, які вивчають проблему використання адміністративного ресурсу, адже саме ця технологія є найбільш поширеною серед усього спектру виборчих та політичних технологій у республіці.

В умовах сучасної Білорусі під терміном “адміністративний ресурс” розуміється тотальний контроль за виборами і їх результатами: процедура формування виборчих комісій “зверху”; активна участь у передвиборчій агітації і роботі виборчих комісій численного апарату чиновників виконкомів, інших державних органів, установ і правоохоронних структур; застосування представниками влади технології “від дверей до дверей” для збору підписів та агітації за “потрібних” кандидатів; агітаційна кампанія в державних електронних та друкованих засобах масової інформації на користь президента і його прихильників; створення правових “рогаток” для опозиційних кандидатів; ліквідація непідконтрольних політичних партій.

Отже, як у Республіці Білорусь, так і в Російській Федерації адміністративний ресурс активно задіяний і є основним ресурсом під час виборів.

Проаналізувавши президентські вибори в Республіці Білорусь, автор виокремив конкретні механізми застосування адміністративного ресурсу: унеможливлення використання інформаційного простору для альтернативних кандидатів та створення найбільш сприятливих умов у друкованих ЗМІ, на телебаченні діючому Президенту, а саме – необмежена можливість для О. Лукашенка користуватися державними ЗМІ – у порівнянні з опозиційними

кандидатами; цілеспрямована критика інших кандидатів у державних ЗМІ – у порівнянні з виключно компліментарним освітленням особистості чинного Президента і його програми; відсутність можливості для всіх кандидатів, крім О. Лукашенка, користуватися державними ЗМІ протягом двох тижнів напередодні дня голосування; застосування бюджетного адміністративного ресурсу через механізм обмеження максимального обсягу фінансових коштів, який той чи інший кандидат може використовувати в цілях агітації, та значними фінансовими можливостями за рахунок державного бюджету діючого Президента; складності з виготовленням агітаційної продукції (відмови поліграфічних підприємств або затримки з друком і відвантаженням замовлених матеріалів) та її поширенням для інших кандидатів; перешкоди в проведенні зустрічей інших кандидатів з виборцями – в порівнянні з примусовою участю студентів, робітників і службовців у зустрічах з провладним кандидатом; силовий адміністративний ресурс є вирішальним фактором на виборах.

У *Висновках до розділу 4* автором акцентовано на особливостях виборчого законодавства Білорусі та Росії як нормативній основі застосування адміністративного ресурсу. Внаслідок цього автор дійшов висновку, що вибори проходять не в руслі розвитку демократичних принципів і використання адміністративного ресурсу владою задіяне повною мірою. Також автором пропонуються шляхи демократизації виборчого законодавства.

Проаналізувавши приклади використання адміністративного ресурсу в таких пострадянських країнах, як Росія та Білорусь, автор виявив тенденцію, що не завжди важелі адміністративного ресурсу забезпечують абсолютну перемогу на виборах. Проте все частіше перемога на виборах досягається не у відкритій конкурентній боротьбі, не у відкритому зіткненні думок і програм, а шляхом грубого маніпулювання думкою виборців, тобто на виборах використовується найширший спектр технологій – “чорний піар”, адміністративний тиск, усунення опозиційних кандидатів, просто фальсифікації та інші деструктивні методи.

На основі комплексного дослідження автором було вироблено таке розуміння адміністративного ресурсу, яке притаманне саме білоруському та російському суспільству. На думку автора, адміністративний ресурс російськи є механізмом політичної корупції, за якої провладні сили контролюють виборчий процес та втручаються у хід волевиявлення громадян. Сутність адміністративного ресурсу в російському варіанті полягає в особливих можливостях державних структур та посадових осіб створювати організаційні, медійні, силові, бюджетні ресурсні схеми для виконання своїх завдань.

З приводу білоруського адміністративного ресурсу автором підкреслюється, що під терміном “адміністративний ресурс” розуміється тотальний контроль за виборами і їх результатами.

Відповідно до поставлених завдань та проведення детального дослідження теми, автор дійшов таких **висновків**:

1. У роботі представлений цілісний і багатофакторний аналіз

адміністративного ресурсу як недемократичного явища політичного процесу вітчизняною та зарубіжною політико-правовою думкою. В ході дисертаційного дослідження було виявлено, що в сучасній науковій літературі виокремлюються загальні аспекти застосування адміністративного ресурсу під час виборів. Крім того, на думку автора, аналіз джерельної бази дисертації засвідчує, що рівень висвітлення застосування некоректних політичних технологій в цілому та адміністративного ресурсу, зокрема, в українській політичній науці ще певною мірою відстає від рівня вивченості даного питання російською політичною школою.

2. Представлено авторське бачення змісту терміна “адміністративний ресурс”. Так, на погляд автора, адміністративний ресурс можна розкрити як використання органами державної влади, місцевого самоврядування чи кандидатами, які є держслужбовцями, своїх владних повноважень для досягнення політичних і корпоративних цілей, а також для доступу до ресурсів держави; це деструктивна політична технологія, за допомогою якої органи державної влади впливають на виборчий процес.

3. Автором було проаналізовано досить велику кількість видів адміністративного ресурсу та відповідно до цього здійснено його класифікацію. Варто відмітити, що класифікувати адміністративний ресурс дуже складно, і це, насамперед, пов’язано з тим, що існує безліч різноманітних форм прояву цього явища і влада розробляє і втілює в життя все нові види адміністративного ресурсу. Крім того, у вітчизняній та зарубіжній політологічній науці класифікація адміністративного ресурсу не розроблена в належний спосіб, тобто не існує чіткої типології цього явища. Однак існує багато критеріїв, за якими можна його класифікувати.

Проаналізувавши різноманітні класифікації адміністративного ресурсу, автор запропонував власну, узагальнюючу, типологію даного явища.

4. Автор здійснив аналіз українського виборчого законодавства та законодавчої бази протидії адміністративному ресурсу як механізму політичної корупції. Це дає змогу дійти висновку, що чинне виборче законодавство України, яке регулює вибори, на даний час є недостатньо дієвим механізмом нейтралізації адміністративного ресурсу. Аналіз адміністративного ресурсу в контексті корупційної діяльності владних структур дає підґрунтя для ствердження про його протиправну та аморальну сутність.

Варто констатувати відсутність системного підходу до визначення в чинному вітчизняному законодавстві підстав такої відповідальності, критеріїв установа п певного виду відповідальності за те чи інше правопорушення, визначення санкцій за посягання на виборчі права громадян. Автор зазначає, що проблеми юридичної відповідальності за порушення законодавства про вибори та референдум належать до категорій, недостатньо досліджених у політичній та правовій науках.

5. У ході дослідження узагальнено форми застосування, механізми, стилі та сфера реалізації адміністративного ресурсу під час виборчого процесу. Автор констатує, що адміністративний ресурс включає в себе достатню кількість

форм, які використовуються на всіх стадіях виборчої кампанії. В дисертаційній роботі доведено, що органи влади мають можливість організувати або дезорганізувати матеріальні та людські ресурси таким чином, щоб опозиційні сили не мали змоги організувати власну виборчу кампанію, тобто, застосовуючи механізми адміністративного ресурсу, перешкоджати демократичному процесу виборів.

Значну увагу автор приділив технологіям та індикаторам застосування, а також проблемним аспектам використання адміністративного ресурсу на сучасному етапі українського державотворення.

6. Дослідивши витoki та джерела використання адміністративного ресурсу під час виборчих кампаній в Україні, автор дійшов висновку, що проблема українського адміністративного ресурсу – це, насамперед, проблема сталої політичної традиції та сталої політичної культури. Тобто свої витoki це явище бере ще з радянських часів. Головними причинами повномасштабного використання адміністративного ресурсу в Україні, починаючи з проголошення незалежності, стали: відсутність політичної волі в керівництва держави, недостатньо розвинена партійна система, мінімізованість покарання за його застосування. Дисертант у ході дослідження виявив таку тенденцію, що після подій 2004 року в Україні роль та значення використання адміністративного ресурсу під час виборів поступово зменшується. В той же час автор констатує, що адміністративний ресурс змінює свої форми та механізми реалізації на більш латентні, а отже, виявити його буде значно складніше.

7. Проаналізувавши технології застосування адміністративного ресурсу в рамках президентських, парламентських та місцевих виборів в Україні, автор виокремив основні механізми його застосування, притаманні українській виборчій практиці. Дослідник констатує, що застосування адміністративного ресурсу в Україні є досить ефективним способом отримання влади, оскільки його результативність доведена протягом останніх виборчих кампаній. Дослідивши президентські виборчі кампанії, автор зазначає, що під час виборів 1999, 2004 років відбувався процес збільшення впливу адміністративного ресурсу. Президентська виборча кампанія 2010 року характеризується численними випадками застосування адміністративного ресурсу, але в значно меншому масштабі і більш прихованими формами. Основною формою застосування адміністративного ресурсу на парламентських виборах 2006–2007 років стало використання службового становища для проведення виборчої кампанії. По суті, адмінресурс був задіяний всіма найвищими посадовими особами держави.

Аналіз технологій адміністративного ресурсу під час місцевих виборів дозволяє констатувати, що суттєвий вплив на організацію, проведення та результативність виборів до органів місцевого самоврядування (2002, 2006, 2010 років) здійснював адміністративний ресурс. Вибори 2010 року вирізнялись різноманітністю форм та механізмів адміністративного втручання у виборчий процес. Закон про місцеві вибори було ухвалено в такому варіанті, який дозволив правлячій партії та її союзникам контролювати весь процес виборів.

8. Висвітливши зміст застосування адміністративного ресурсу у виборчому процесі України, автор розкрив загальні тенденції цього недемократичного явища: по-перше, дисертант констатує, що кожна провладна політична сила завжди застосовує адмінресурс у політичному процесі; по-друге, використання даної некоректної політичної технології акумулює виконавчі та силові структури держави, тим самим вони не виконують безпосередніх своїх професійних обов'язків, покладених на них законодавством України; по-третє, адміністративний ресурс має різноманітні форми: починаючи від прихованих (телефонні вказівки) видів і закінчуючи зловживанням службовим становищем та фальсифікацією результатів виборів. Залежно від типу і способу використання адміністративного ресурсу це явище негативно впливає на політичні, громадянські свободи, недоторканність особистості, якість демократії, виконання державних функцій та розподіл ресурсів.

9. Автором було розкрито питання щодо особливостей застосування адміністративного ресурсу в Російській Федерації. Відповідно до цього, автор дійшов таких висновків. Прояви адміністративного ресурсу в період виборчих кампаній численні й різноманітні. Розглядаючи їх, автор визначив основні методи використання адміністративного ресурсу на виборах у Російській Федерації, а саме: адміністративні важелі впливу починають діяти вже на стадії законодавства, владні структури повномасштабно використовують медійні, бюджетні, організаційні, силові форми тиску на учасників виборчого процесу. Констатовано, що в період виборчих кампаній у Російській Федерації адміністративний ресурс проявляється у таких формах, як тотальний контроль за засобами масової інформації, недопущення опозиційних кандидатів до ефіру; перешкоджання в реєстрації “небажаних” кандидатів, політичних партій та виборчих об'єднань; активізація діяльності органів влади в період виборчої кампанії; тиск на претендентів, тобто використання різних адміністративних інспекцій з метою “залякування” та подальшого отримання бажаного ефекту; допомога та забезпечення сприятливих умов “адміністративним” претендентам, фальшування підсумків голосування.

10. Автором у ході аналізу виборчих кампаній в Республіці Білорусь було вироблено таке розуміння адміністративного ресурсу. В умовах сучасної Білорусі під терміном “адміністративний ресурс” розуміється тотальний контроль за виборами та їх результатами, застосування всього арсеналу методів адміністративного тиску, а саме: процедури формування виборчих комісій “зверху”; активна участь у передвиборчій агітації і роботі виборчих комісій численного апарату чиновників виконкомів, інших державних органів, установ і правоохоронних структур; технологія “від дверей до дверей” для збору підписів та агітації за “потрібних” кандидатів, агітаційна кампанія в державних електронних та друкованих засобах масової інформації на користь президента і його прихильників, ліквідація невідконтрольних політичних партій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Ніколаєнко Н. О. Адміністративний ресурс: політико-правові проблеми протидії в сучасній політичній практиці : [монографія] / Наталія Олександрівна Ніколаєнко. — Миколаїв : вид-во МНУ ім. В. О. Сухомлинського ; вид-во І. Гудим, 2011. — 391 с.

Рецензії:

1. Шевчук О. В. Рецензія на монографію Ніколаєнко Н. О. “Адміністративний ресурс: політико-правові проблеми протидії в сучасній політичній практиці” / О. В. Шевчук // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — Вип. 54(11). — К. : ВІР УАН, 2011. — С. 681—682.

Наукові статті у фахових виданнях з політичних наук:

1. Ніколаєнко Н. О. Партійна система в сучасній Україні: новітній етап розвитку / Н. О. Ніколаєнко // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — Вип. 6. — К. : ВІР УАН, 2006. — С. 289—294.

2. Ніколаєнко Н. О. Теоретико-методологічні проблеми визначення поняття “політична реклама” / Н. О. Ніколаєнко // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — Вип. 16. — К. : ВІР УАН, 2008. — С. 175—180.

3. Ніколаєнко Н. О. Використання адміністративного ресурсу під час виборчих кампаній / Н. О. Ніколаєнко // Сучасна українська політика. Політика і політологи про неї. — Вип. 13. — К. ; Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могилы, 2008. — С. 180—185.

4. Ніколаєнко Н. О. Стан та перспективи розвитку інформаційного суспільства в Україні // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — Вип. 13. — К. : ВІР УАН, 2008. — С. 203—207.

5. Ніколаєнко Н. О. Адміністративний ресурс як деструктивна політична технологія та відповідальність за його застосування / Н. О. Ніколаєнко // Наукові праці : наук.-метод. журнал. — Вип. 118 (Т. 131). — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могилы, 2010. — С. 112—116. — (Серія “Політологія”).

6. Ніколаєнко Н. О. Причини виникнення та використання адміністративного ресурсу в Україні / Н. О. Ніколаєнко // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — Вип. 35. — К. : ВІР УАН, 2010. — С. 395—401.

7. Ніколаєнко Н. О. Адміністративний ресурс: методологічні підходи до визначення поняття та проблема типологізації / Н. О. Ніколаєнко // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — Вип. 39. — К. : ВІР УАН, 2010. — С. 344—351.

8. Ніколаєнко Н. О. Адміністративний ресурс: підходи до розуміння, основні парадигми / Н. О. Ніколаєнко // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — Вип. 44(2). — К. : ВІР УАН, 2011. — С. 644—650.

9. Ніколаєнко Н. О. Форми застосування адмінресурсу в виборчій кампанії / Н. О. Ніколаєнко // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — Вип. 41(11). — К. : ВІР УАН, 2010. — С. 474—482.
10. Ніколаєнко Н. О. Адміністративний ресурс як політична технологія: питання класифікації / Н. О. Ніколаєнко // Актуальні проблеми політики : збірник наук. праць / керівник авт. кол. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л. І. Кормич. — Вип. 40. — Одеса : Фенікс, 2010. — С. 233—243.
11. Ніколаєнко Н. О. Адміністративний ресурс в Україні: витоки та джерела / Н. О. Ніколаєнко // Актуальні проблеми політики : збірник наук. праць / керівник авт. кол. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л. І. Кормич. — Вип. 41. — Одеса : Фенікс, 2011. — С. 155—165.
12. Ніколаєнко Н. О. Адміністративний ресурс в контексті аналізу політичних технологій в Україні / Н. О. Ніколаєнко // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. — Науки: економіка, політологія, історія. — Одеса : ОДЕУ, 2011. — № 9(134). — С. 160—168.
13. Ніколаєнко Н. О. Проблеми періодизації адмінресурсу / Н. О. Ніколаєнко // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — Вип. 49(7). — К. : ВІР УАН, 2011. — С. 633—638.
14. Ніколаєнко Н. О. Методи нейтралізації використання адміністративного ресурсу / Н. О. Ніколаєнко // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — Вип. 45(3). — К. : ВІР УАН, 2011. — С. 518—525.
15. Ніколаєнко Н. О. Проблеми кваліфікаційної структури адміністративного ресурсу в дискурсі некоректних політичних технологій / Н. О. Ніколаєнко // Політологічний вісник : зб. наук. праць. — Вип. 53. — К. : ІНТАС, 2011. — С. 137—145.
16. Ніколаєнко Н. О. Застосування адміністративного ресурсу у президентській виборчій кампанії 1999 року / Н. О. Ніколаєнко // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — Вип. 48(6). — К. : ВІР УАН, 2010. — С. 649—656.
17. Ніколаєнко Н. О. Застосування адміністративного ресурсу в контексті парламентських виборчих кампаній в сучасній Україні / Н. О. Ніколаєнко // Наукові праці : наук.-метод. журнал. — Вип. 150 (Т. 162). — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. — С. 34—39.
18. Ніколаєнко Н. О. Застосування адміністративного ресурсу в Російській Федерації в контексті виборчих кампаній / Н. О. Ніколаєнко // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — Вип. 50(8). — К. : ВІР УАН, 2011. — С. 711—716.
19. Ніколаєнко Н. О. Класифікаційні виміри / Н. О. Ніколаєнко // Перспективи : соціально-політичний журнал. Філософія, політологія, соціологія. — Одеса : Інформаційно-видавничий центр Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”. — 2011. — № 2(48) — С. 131—136.

20. Ніколаєнко Н. О. Грузія: досвід використання адміністративного ресурсу на виборах / Н. О. Ніколаєнко // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — Вип. 52 (Спецвипуск). — К. : ВІР УАН, 2011. — С. 491—497.

21. Ніколаєнко Н. О. Адміністративний ресурс: політико-правові проблеми протидії / Н. О. Ніколаєнко // Економічний часопис – XXI : наук. журнал. — К., 2011. — Вип. 9—10. — С. 18—21.

22. Ніколаєнко Н. О. Адміністративний ресурс як механізм політичної корупції / Н. О. Ніколаєнко // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — Вип. 53(10). — К. : ВІР УАН, 2011. — С. 482—488.

23. Ніколаєнко Н. О. Роль адміністративного ресурсу під час виборів 2010 року до органів місцевого самоврядування / Н. О. Ніколаєнко // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. — Вип. 54(11). — К. : ВІР УАН, 2011. — С. 552—556.

Статті в інших виданнях, тези та матеріали наукових конференцій:

1. Ніколаєнко Н. О. Політичні технології в Україні: специфіка застосування / Н. О. Ніколаєнко // Українська держава і суспільство: проблеми становлення та сучасного розвитку : матеріали науково-практичної конференції. — Миколаїв ; Одеса : МННІ ОНУ, 2007. — С. 166—171.

2. Ніколаєнко Н. О. Пропорційна система виборів в Україні: характеристика та можливі наслідки / Н. О. Ніколаєнко // Проблеми та перспективи розвитку юридичної науки в Українській державі : збірник наукових праць. — Миколаїв ; Одеса : МННІ ОНУ, 2007. — С. 96—99.

3. Ніколаєнко Н. О. Проблеми класифікації адміністративного ресурсу у виборчих кампаніях / Н. О. Ніколаєнко // Ольвійський форум – 2010: стратегії України : тези. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. — Т. 1. — С. 18—21.

4. Ніколаєнко Н. О. Адміністративний ресурс та порушення законодавства України / Н. О. Ніколаєнко // Від громадянського суспільства до правової держави : VI Міжнародна конференція студентів та молодих вчених (4—5 березня 2011 р., м. Харків) : збірник тез та доповідей. — Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. — С. 247—249.

5. Ніколаєнко Н. О. Політологічний аналіз адміністративного ресурсу / Н. О. Ніколаєнко // Аркасівські читання : матеріали I Міжнародної наукової конференції (14—15 квітня 2011 р., м. Миколаїв). — Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2011. — С. 308—309.

6. Ніколаєнко Н. О. Застосування адміністративного ресурсу як некоректної політичної технології в Білорусі / Н. О. Ніколаєнко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — Одеса, 2011. — Вип. 2. — С. 99—103. — (Серія “Історія. Філософія. Політологія”).

7. Ніколаєнко Н. О. Виборчі кампанії: періодизація використання адміністративного ресурсу / Н. О. Ніколаєнко // Ціннісний вимір політичної

діяльності: політична трансформація сучасного українського суспільства : збірник наук. праць / редколегія : Ю. М. Бардачов – голова, В. Ф. Цвих, Ф. Г. Семенченко та ін. — Херсон : Олді-плюс, 2011. — С. 94—96.

8. Николаєнко Н. О. Медійний адміністративний ресурс / Н. О. Николаєнко // Ольвійський форум – 2011: стратегії України : тези. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. — Т. 6. — С. 101—103.

АНОТАЦІЯ

Николаєнко Н. О. Адміністративний ресурс як недемократичне явище сучасного політичного процесу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Державний заклад “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”, Одеса, 2012.

У дисертації досліджено адміністративний ресурс як недемократичне явище сучасного політичного процесу. Для його всебічної характеристики здійснено комплексний політологічний аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел.

В дисертаційному дослідженні було розглянуто та проаналізовано основні підходи до визначення сутності адміністративного ресурсу.

Простежено процес еволюції адміністративного втручання та здійснено періодизацію використання даної деструктивної технології в українській виборчій практиці. У роботі здійснено кваліфікаційний вимір адміністративних важелів впливу на електорат, з’ясовано основні форми, стилі та механізми його застосування під час виборчих кампаній. Проаналізовано вплив адміністративного ресурсу на процес волевиявлення громадян України під час президентських, парламентських та місцевих виборчих каденцій. З’ясовано особливості застосування адміністративного ресурсу в Російській Федерації та Республіці Білорусь.

Ключові слова: адміністративний ресурс, політична корупція, вибори, виборча кампанія, політичний процес, деструктивні політичні технології, фальсифікації.

АННОТАЦИЯ

Николаенко Н. А. Административный ресурс как недемократическое явление современного политического процесса. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Государственное учреждение “Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского”, Одесса, 2012.

В диссертации анализируется административный ресурс как недемократическое явление современного политического процесса. Для его всесторонней характеристики осуществлен комплексный политологический анализ отечественных и зарубежных источников. Анализ состояния научной

разработки темы свидетельствует о том, что проблемы коррупционной составляющей административного влияния на выборы, практика использования и периодизация административного ресурса в ходе избирательных кампаний в Украине по объективным причинам не нашли должного освещения в отечественной политической науке.

В исследовании рассмотрены и проанализированы основные подходы к определению сущности административного ресурса. По мнению автора, в отечественной и зарубежной литературе до сих пор не существует четкого определения понятия “административный ресурс”. Определено, что отечественная законодательная база противодействия административному ресурсу в Украине не обеспечивает необратимости демократических процессов. Более того, отдельные нормы противоречат друг другу, что, в свою очередь, является причиной масштабного применения административного ресурса в ходе избирательных кампаний.

Автор отмечает, что административный ресурс является серьезной угрозой построению демократического государства, поскольку он отвергает ее основной принцип – честные и прозрачные выборы. Законодательством Украины предусмотрена система различных мер правового реагирования за правонарушения избирательных прав относительно определенных категорий лиц. В данной связи отстаивается позиция, что проблема заключается в комплексности и адекватности такого реагирования, которые имеют законодательный и правоприменительный аспекты.

Автором проанализированы технологии применения административного ресурса как механизма политической коррупции. Осуществлено квалификационное измерение административных рычагов влияния на электорат, выяснены основные формы, стили и механизмы его применения во время избирательных кампаний. Проанализировано влияние административного ресурса на процесс волеизъявления граждан Украины во время президентских, парламентских и местных выборов.

Автор отмечает, что самым распространенным примером использования админресурса является блокирование информационных каналов других кандидатов и распространение политической агитации в СМИ предвыборного материала провластного кандидата или политической силы. Основным инструментом использования административного давления на выборы являются органы исполнительной власти и местного самоуправления, которые влияют как на состав избирательных комиссий всех уровней, так и на решения, принимаемые ими.

В работе прослежен процесс эволюции административного вмешательства и осуществлена периодизация использования данной деструктивной технологии в украинской избирательной практике. Автором проведена периодизация использования административных рычагов воздействия на результаты избирательных кампаний и выделены и охарактеризованы основные этапы. Автор констатирует, что административный ресурс меняет свои формы и механизмы реализации на более латентные, а следовательно, выявить его

становится сложнее.

Проанализированы основные технологии использования административного ресурса, присущие украинской избирательной практике. Выявлены особенности применения административного ресурса в Российской Федерации и Республике Беларусь. Автор констатирует, что использование административного ресурса в странах постсоветского пространства представляет угрозу для дальнейшей демократической трансформации их политических систем.

Применяя системный подход к анализу истоков возникновения административного ресурса в Украине, автор характеризует административный ресурс как недемократическое явление политической жизни и взаимосвязанный комплекс стилей и механизмов применения, проявляющихся в ходе проведения и организации избирательных кампаний. Автором дана оценка влияния административного ресурса на отечественные избирательные кампании и спрогнозированы перспективы его нейтрализации и противодействия в политическом процессе.

Ключевые слова: административный ресурс, политическая коррупция, выборы, избирательная кампания, политический процесс, деструктивные политические технологии, фальсификации.

SUMMARY

Nikolaenko N. O. Administrative resource undemocratic phenomenon of the modern political process. – *Manuscript.*

Thesis for a Doctor's degree in Political Science: speciality 23.00.02 – political institutes and processes. – South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Odessa, 2012.

The research focuses on administrative resource as undemocratic phenomenon of the modern political process. For its comprehensive characteristics of the complex politological science analysis of domestic and foreign sources is carried out.

The main approaches on determining the essence of administrative resource are reviewed and analyzed in the thesis. The process of evolution of administrative interference is traced and a division into periods of the use of this destructive technology is carried out in Ukrainian electoral practice. The qualifying measure of administrative levers of influence the electorate is carried out, basic forms, styles and mechanisms of its use are found out during hustings. The influence of administrative resource on the process of will of citizens of Ukraine is analysed during the presidential, parliamentary and local election cadences. The peculiarities of the use of administrative resource in the Russian Federation and in the Republic of Belarus are defined.

Key words: administrative resource, political corruption, elections, election campaign, political process, destructive political technologies, frauds.

Підп. до друку 03.01.2012. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 1,6. Обл.-вид. арк. 1,7.
Тираж 100 прим. Зам. 0301-1.

Поліграфічне підприємство СПД Румянцева Г. В.
54001, м. Миколаїв, вул. Садова, 1.
Свідоцтво МК № 11 від 26.01.2007 р.

